

лы в настоящей работе со скотом, но все они предлагают верховую езду и обучение ей. При этом если человек по каким-то причинам не хочет или не может сесть на коня, то на каждом ранчо существует ряд альтернативных развлечений. Их вариативность зависит от типа и месторасположения ранчо. В качестве замены верховой езды, гостям может быть предложена рыбалка, наблюдение за птицами и дикими животными, стрельба, а на рабочих ранчо даже заготовка сена.

Стоит отметить, что среди всех видов ранчо наиболее популярными и многочисленными являются хозяйства среднего размера, рассчитанные на семейный отдых. В целом, гостевые ранчо занимают особую нишу в агротуризме Соединённых Штатов. Данная отрасль прошла долгий путь становления и развития, а сейчас находится на высоком организационном уровне.

Таким образом, можно утверждать, что в США сложилась система разнообразных гостевых ранчо, способных удовлетворить потребности в отдыхе самых разных групп туристов. Выработаны вариативные подходы к оказанию сервиса в зависимости от пожеланий гостей. Изучение и применение подобных практик в Беларуси представляется весьма перспективным уже в ближайшем будущем.

Литература

1. Интернет-адрес: <http://www.sunc.com>.
2. Интернет-адрес: <http://www.redhorsemountain.com/>.
3. Интернет-адрес: <http://www.sundancetrail.com/>.
4. *Kilgore G.*, Ranch Vacations / Sixth Edition. Avalon Travel, 2001.

АХОВА АРХЕАЛАГІЧНАЙ СПАДЧЫНЫ У ПОЛЬШЧЫ

М. В. Пашкевіч

Помнікі археалогіі – гэта сведкі мінулага, яны з’яўляюцца гістарычнай крыніцай, якая нясе нам каштоўныя звесткі наконт папярэдніх пакаленняў. Аб ступені культуры кожнай краіны можна меркаваць па яе адносінах да помнікаў гісторыі і культуры ўвогуле, і тым ліку, помнікаў археалогіі.

Праблема аховы і захавання помнікаў археалогіі на тэрыторыі польскіх зямель паўстала адначасова з развіццём археалагічных ведаў. Спачатку гэта вырашалася даволі проста – прыватныя калекцыйныя зборы, пазней – музеі. Аднак захаванне было ўмоўнае, бо ні тэмпературны рэжым, ні светавы не былі вызначаны і таму шмат рэчаў праз некаторы час проста рассыпаліся, калі іх бралі ў рукі. Таму ўжо ў канцы XVIII ст. зноў паўстала пытанне аховы помнікаў ад іх знішчэння і разбурэння.

Увогуле ўсю гісторыю станаўлення сістэмы аховы археалагічных помнікаў на тэрыторыі польскіх зямель патрэбна падзяліць на пэўныя перыяды.

Першы з іх – гэта пачатковы перыяд ці перыяд зараджэння ахоўніцкай сістэмы і прыпадае ён на пач. XIX ст. (1800–1830-я гг). Пад час яго былі закладзены ўсе асновы для далейшага развіцця справы аховы археалагічнай спадчыны, быў сфарміраваны даволі моцны тэарэтычны падмурак, які прадугледжваў далейшае практычнае выкарыстанне. Аднак падзеі паўстання 1830–1831 гг. на некаторы час прыпынілі развіццё ахоўніцкай справы.

Другі перыяд можна ўмоўна акрэсліць паўстаннем 1830–1831 гг. і паўстаннем 1863 г. Істотным для гэтага перыяду было прынятае рашэнне аб тым, што, каб захаваць тыя артэфакты, якія яшчэ знаходзяцца ў зямлі, трэба правесці спецыяльныя археалагічныя даследаванні і вызначыць агульную колькасць археалагічных помнікаў, якія змешчаны на тэрыторыі польскіх зямель. Такім чынам, быў пакладзены пачатак складання археалагічнай карты і ўвогуле рэестру помнікаў археалогіі.

Трэці перыяд мае ўмоўнае вызначэнне – 1861–1900-я гг. У гэты час працягваецца праца археалагічных даследаванняў, якія, у сваю чаргу, пачынаюць спалучацца з геалагічнымі. Аднак, што тычыцца справы аховы помнікаў археалогіі, то ў гэты перыяд не прымаюцца ніякія пастановы ці дапаўненні, якія б больш дакладна ўпарадкавалі справу аховы археалагічнай спадчыны. Ахоўніцкая справа працягваецца па раней вызначанаму накірунку.

Чацвёрты перыяд вызначаецца 1900–1945 гг. Самая істотная падзея гэтага перыяду – першы закон, які ўступае ў моц ад 6 сакавіка 1928 года Закон аб апецы над помнікамі, які падтрымліваўся Пастановай ад 17 ліпеня 1928 года Міністра па справам рэлігіі і народнай асветы аб правядзенні рэестру помнікаў. На той час гэта было адно з самых заканадаўчых вырашэнняў у сферы аховы помнікаў археалогіі ўвогуле ва ўсёй Еўропе. Закон у двух артыкулах акрэсліў, якія аб’екты з’яўляюцца археалагічнымі помнікамі. Акрамя таго, была выразна акрэслена дзейнасць адпаведных службаў, якія займаюцца аховай помнікаў археалогіі, іх правы і абавязкі, інстанцыйнасць, аб’ём абавязкаў (раздзел VI, у якім гаворыцца аб археалагічных раскопках і асобных знаходках). Артыкулы 25 і 26 адназначна ўдакладнялі магчымасці прыпынення будаўнічых работ у выпадку адкрыцця археалагічных помнікаў, а таксама падкрэслівалі неабходнасць атрымання адпаведнага дазволу на правядзенне палеаналагічных і археалагічных работ [1, с. 14].

Пяты перыяд (1945–1989 гг.) – перыяд сацыялістычнага будаўніцтва ў Польшчы. Змены ідэалагічнага ладу, якія адбыліся ў краіне пасля 1945 году прыўнеслі абавязуючыя папраўкі і ў справу аховы археалагічнай спадчыны. Крыху пазней тыя змяненні былі зацверджаны сеймам у 1962 годзе, калі быў прыняты Закон аб ахове культурных каштоўнасцяў і аб музеях (Ustawa o ochronie dóbr kultury i o muzeach) [1,

с. 23]. Артыкулы 27 і 28 агаворвалі пры якіх абставінах і на якіх умовах існуе магчымасць парушэння ахоўваемых заканадаўствам помнікаў, у тым ліку і археалагічных. У гэтым законе з'явіўся вельмі важны ўдакладняючы запіс, які гаворыць аб тым, што выдачу дазволу на інвентарскія работы ваяводскі захавальнік можа паставіць у залежнасць ад выканання даследаванняў і дакументацыі помніка.

Акрамя таго, улічваючы моцны уплыў з боку СССР, усе помнікі культуры з'яўляюцца маёмасцю грамадскасці і падлягаюць ахове менавіта грамадскасцю.

Грунтоўныя змяненні, якія адбыліся ў Польшчы ў 1989 годзе, і цесна звязаны з імі «бум інвестыцый» паставілі перад аховай увогуле ўсёй гісторыка-культурнай спадчыны праблему, якая ў Заходняй Еўропе з'явілася яшчэ ў 1970 – х гадах. Праблема звязана з тым, што ахова помнікаў гісторыі і культуры, у тым ліку і археалагічных помнікаў, не можа спалучацца з сацыяльна-эканамічным развіццём краю. Аднак даволі хутка было знойдзена рашэнне дадзенай праблемы. Перад тварам вялізных інвестыцый, такіх як будова транзітнага газацягу ці платнай аўтамабільнай шашы, наступіла кансалідацыя рэгіянальных грамадстваў вакол вядучых археалагічных пляцовак. Таму кошт ратаўнічых ракопак пачаў уключацца ў кошт увогуле ўсяго будаўніцтва [2, с. 18].

Зацвярджэнне новага закона ў 2003 годзе прывяло ў парадак некалькі невырашаных да гэтага часу праблем. Артыкулы Закона вельмі ясна і станоўча абавязваюць інвестара да пакрыцця коштаў археалагічных даследаванняў і іх дакументацыі (артыкул 31), а таксама абавязваюць выканаўцу работ да паведамлення ваяводскага захавальніка помнікаў аб адкрыцці аб'екта, або прадмета даўніны, у дачыненні да якога існуюць падазрэнні, што ён з'яўляецца помнікам даўніны. Ваяводскі захавальнік помнікаў пасля правядзення папярэдніх абследаванняў прымае рашэнне або даць дазвол на працяг будаўнічых работ, або загадвае правядзенне ў неабходным аб'ёме археалагічных даследаванняў за кошт інвестара (артыкул 32). А прадметы, якія з'яўляюцца археалагічнымі артэфактамі, адкрытыя выпадкова або ў выніку археалагічных даследаванняў, з'яўляюцца ўласнасцю дзяржавы [3, с. 34].

Значнай падзеяй стала ўтварэнне рапараджэннем Міністра культуры Асяродка Аховы Археалагічнай Спадчыны (Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego) – новай установы культуры, якая спецыялізуецца ў галіне апекі над археалагічнымі помнікамі. Галоўныя мэты і задачы Асяродка акрэслены статутам [4, с. 52].

Яшчэ адной з формаў аховы помнікаў археалогіі з'яўляецца запіс у рэестр помнікаў (у адпаведнасці з арт. 6 пунктам 3 Закона ад 23 ліпеня 2003 г.) пры умове абароны і дапамогі, незалежна ад стану захаванасці.

Рэестр помнікаў абнаўляецца даволі часта і публікуецца ў

прыватнасці на афіцыйным сайце Нацыянальнага цэнтру даследаванняў і дакументацыі помнікаў па ахове гістарычных помнікаў (KOBiDZ). Па стане на 30 чэрвеня 2009 года рэестр помнікаў утрымлівае 7523 археалагічных аб'екты.

Немалаважная праблема – гэта праблема фінансавання праектаў, звязаных с працай помнікаў, а таксама праектаў, якія ўскосна звязаны з аховай культурнай спадчыны (інфармацыя, адукацыя і г.д.). Закон 2003 года выдзяляе асноўныя крыніцы фінансавання: сродкі з дзяржаўнага бюджэту, гранты ад Міністэрства культуры і нацыянальнай спадчыны ў адпаведнасці з міністэрскімі праграмамі; грошы з фондаў ЕС, размеркаваных на ўзроўні; меры рэгіянальных апэратыўных праграм, размеркаваных на ўзроўні правінцый; меры Еўрапейскіх спецыяльных праграм міжнароднага супрацоўніцтва; правінцыяльныя асігнаванні.

Існуе ў Польшчы і такая рэч, як археалагічныя фотаздымкі Польшчы (Archeologiczne Zdjęcie Polski – AZP) – агульнанацыянальная праграма навуковых даследаванняў і захаванняў, якая праводзіцца з 1978 года [5, с. 87]. Яе мэта – вызначэнне метадам павярховых фотаздымкаў месцаў патэнцыяльных пляцовак археалагічных раскопак на тэрыторыі ўсёй краіны і стварэнне архіва інфармацыі аб археалагічных аб'ектах, вызначаных гэтым метадам.

Для мэтаў AZP тэрыторыя краіны была падзелена на прамавугольныя вобласці плошчай 37,5 кв. км на нумары на арабскай мове. Даследаванні праводзіліся на 270 000 кв. км, што складае прыкладна 87% тэрыторыі ўсёй краіны. Здзяйсненне праграмы AZP прывяло да адкрыцця звыш 435 000 месцаў археалагічных раскопак.

Дакументацыя AZP у выглядзе тэкставых справаздач даследаванняў у гэтай вобласці ў дапаўненні з рэгістрацыйнай археалагічнай карткай для кожнага аб'екту захоўваецца ў Бюро правінцыйнай аховы помнікаў. Копіі гэтых матэрыялаў можна атрымаць у Дэпартаменце археалогіі Нацыянальнага цэнтру даследаванняў і дакументацыі помнікаў.

Вынікі праграмы сталі асноўнай крыніцай інфармацыі для службаў аховы помнікаў аб колькасці, памеры і гіпатэтычнай храналогіі знойдзеных археалагічных помнікаў. Выкарыстанне гэтых рэсурсаў у сучасны момант мае рознакіраваны характар. Напрыклад, вынікі даследаванняў AZP – гэта асноўны інструмент аховы помнікаў; гэта аснова для правядзення выратавальных (ці планавых) раскопак. Прымаючы да ўвагі, што вынікі даследаванняў AZP таксама з'яўляюцца важкім элементам у працэсе планавання розных інвестыцый. Выдаткі, звязаныя з неабходнасцю правядзення археалагічных даследаванняў на сам рэч маюць даволі значны ўплыў на канчатковае рашэнне аб месцы і бюджэце праекту.

Падсумоўваючы ўсё вышэй сказанае, трэба канстатаваць, што на сённяшні дзень з пункту гледжання арганізацыі, прававых нормаў, а

таксама з іх практычнага выканання ахова археалагічнай спадчыны на тэрыторыі Польшчы бачыцца адносна стабільнай, нават негледзячы на адсутнасць поўнай бюджэтай фінансавай гарантыі. Аднак замест гэтага стабільнымі застаюцца ўмовы фінансавання інвестарскіх выратавальных даследаванняў. Існуюць таксама ўсе перадумовы для метадычнага ўзросту археалагічных даследаванняў, апрацоўкі іх вынікаў і забяспячэння адкрытых археалагічных матэрыялаў.

Літаратура:

1. Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych, seria A: Metodyka i zagadnienia prawne; Warszawa, 3A/1998, с. 23.
2. Wspólnota dziedzictwa kulturowego ziem Białorusi i Polski; Warszawa, 2004, с. 18.
3. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami// Kancelaria Sejmu, 2004, с. 34.
4. Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych, seria A: Metodyka i zagadnienia prawne; Warszawa, 4A/1999, с. 52.
5. Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski; Warszawa, 2007.

УДЗЕЛ ПРАДВАДЗІЦЕЛЯЎ ДВАРАНСТВА БЕЛАРУСКІХ І ЛІТОЎСКІХ ГУБЕРНЯЎ У МАНІФЕСТАЦЫЙНЫМ РУХУ Ў 1861 г.

Я. В. Уласавец

Правал спроб дабіцца пры дапамозе легальных сродкаў адмены дыскрымінацыйных законаў, уведзеных у дачыненні каталіцкай часткі дваранскага саслоўя беларускіх і літоўскіх губерняў пасля падаўлення паўстання 1830–1831 гг., прывёў да радыкалізацыі настрояў грамадства, адной з праяў чаго былі рэлігійна-патрыятычныя маніфестацыі, якія ўпершыню ўзніклі ў Варшаве восенню 1860 г. і былі прысвечаны 30-м ўгодкам лістападаўскага паўстання 1830 г.

Адным з галоўных ініцыятараў маніфестацыйнага руху на тэрыторыі беларуска-літоўскіх губерняў была сям'я віленскага павятовага прадвадзіцеля дваранства Яна Тышкевіча. Яго жонка, Ізабэла з Тышкевічаў, выхоўвалася ў Варшаве і была апантанай польскай патрыёткай. Амаль адразу пасля вяселля і пераезду ў Вільню ў 1860 г., яна пачала адкрыта выражаць свой антыўрадавы настрой. [2, с. XLV]. Пад яе ўплывам Ян Тышкевіч пачаў сваімі дзеяннямі ўсяляк зневажаць расійскія ўлады і падаваў такім чынам прыклад для ўсёй грамадскасці [9, с. 135; 6, с. 5–6].

Чуткі аб расстрэле 15 лютага 1861 г. у Варшаве дэманстрацыі, у выніку якога загінула 5 чалавек, рэхам разнесліся ў беларуска-літоўскіх губернях [11, с. 146–147]. Па ўсяму краю адбываліся жалобныя набажэнствы і іншыя ўрачыстасці. Адным з першых, хто выступіў з ініцыятывай іх правядзення быў брэсцкі павятовы прадвадзіцель дваранства Юрый Гажыч.